

Renia Spiegel

DIENORAŠTIS

1939 – 1942

21

1939 m. sausio 31 d.

Kodėl būtent šiandieną pradėdau rašyti dienoraštį? Ar nutiko kas nors reikšminga? Ar sužinojau, kad ir klasės draugės rašo? Ne! Tiesiog ieškau bičiulio. Ko nors, kam galėčiau patikėti savo kasdienius rūpesčius ir džiaugsmus. Ko nors, kas atspindėtų tai, ką jaučiu, kas mane pastiprintų, niekuomet neišduotų manųjų paslapčių. Kadangi niekada negalima taip pasikliauti žmonėmis, nutariau savo patikėtiniu paskirti dienoraštį. Nuo šiandien, mielas Dienorašti, prasideda mūsų labai šilta draugystė. Kas žino, kiek ji truks? Galbūt net iki mano ir tavo gyvenimo galo. Kiekvienąsyk būsiu Tau nuoširdi ir atvira, ir viską Tau pasipasakosiu. Tu mainais išklausysi mano mintis ir rūpesčius, bet niekuomet niekam apie juos neprasitarsi, tylėsi kaip užburta knyga, užrakinta užkeiktu raktu, paslėptu užkerėtoje pilyje. Tu manęs niekuomet neišduosi, tai padarys nebent tos mažos mėlynos raidės, lengvai perskaitomos svetimų. Pirmiausia turime susipažinti. Einu į trečią Marijos Konopnickos¹ gimnazijos klasę. Esu Renia, ar bent jau taip mane vadina klasės draugės. Turiu mažą sesutę Arianą, kuri svajoja tapti kino aktore (ir iš dalies jau yra, nes vaidina kai kuriuose filmuose). Mamytė nuolat su ja būna

¹ Marijos Konopnickos privati mergaičių gimnazija Peremislyje, Pylimo g. 4.

Varšuvoje. Seniau gyvenau gražiame dvarelyje prie Dniestro. Man ten buvo labai gera, lig šiol prisimenu tą laiką kaip patį laimingiausią savo gyvenime. Senose liepose susisukę lizdus perėjo gandrai, sode ant medžių žvilgėjo obuoliai, o mano darželyje matėsi lygios, gražiai išgrėbstytos lysvelės. Tai jau praeitis, nebėra nei dvarelio, nei gandrų šimtametėse liepose, nei obuolių ir gėlių. Visa, kas liko, – tai tik mieli prisiminimai. Gal dar Dniestras, tekantis tolumoje, svetimas ir šaltas, bet jau negirdžiu, kaip užia jo srovė. Dabar gyvenu Pere-mislyje pas senele, o savų namų neturiu, todėl man kartais būna taip liūdna, kad norisi verkti. Verkiu, nors man nieko netrūksta: nei suknelių, nei gardėsių, net keistų ir tokių man brangių svajonių. Reikia man tik vieno – geros mamos širdies ir namų, kuriuose gyventume visi kartu, kaip baltajame dvare prie Dniestro.

Ir vėlei man norisi verkti,
 Atminus tai, kas praėjo –
 Plaštakės, gandrai liepoj, namelis
 Paskendo tolybėse jau...
 Vis regisi man, siaudžia ausyse
 Medžius migdantis vėjas.
 Miglos ir tamsybių jau
 Vakaris nematysiu,
 Tik visados girdėsiu lopšinę
 Mūsų dvaro su tvenkiniu
 Ir liepom...

Vis dėlto būna ir linksmų akimirky, jų daug, daug... Kad suprastum visas mano nesąmones, turiu supažindinti Tave su savo klase... Mano artimiausia suolo kaimynė ir sykiu vienintelė draugė yra Nora. Vieni jos galbūt nemėgsta, kiti

ja žavisi, bet man Nora visuomet patinka vienodai ir yra ta pati geroji Nora. Vienodai mąstome, mūsų nuomonės visada sutampa. Kadangi mūsų mokykloje yra įprasta išsižiūrėti mokytojus, mudvi su Nora taip pat nuoširdžiai išsižiūrėjome (kai kurie apsimeta, norėdami įsiteikti) lotynistę, ponią Valeriją iš Briulių Bžozovską, kitaip tariant, Briulią. Briulia yra gražaus karininko iš Lvovo žmona, kas antrą sekmadienį ji važiuoja pas vyrą. Mes bandėme per adresų biurą sužinoti, kur jis gyvena, bet nepavyko, nes nežinome jo vardo, vadiname jį Zdislavu. Briulia moko lotynų kalbos, šis dalykas mums sekasi, ir tai gyvas įrodymas, kad nuoširdžiai mylime savo Valiutę. Toliau už mūsų sėdi Belka, arba Belanija, stambi neūžauga kaip šimtas kipšų! Retų mokslinių sugebėjimų mergaitė, tačiau visų nemėgstama. Ji beprotiškai išsižiūrėjusi ponią mokytoją Skorską² ir kvailu veidu spokso į ją.

Toliau sėdi Irka (*ira-ae* – rūstybė). Irkos nemėgstu ir tai eina iš kartos į kartą, nes mano motulė taip pat nepakentė jos mamos, kai abi lankė gimnaziją. Dar labiau Irkos pradėjau nemėgti, kai ji ėmė man kasti duobes, – susidėjo viskas: ir jos melagingi liudijimai, ir siaubingas padlaižiavimas, ir suktumas. Prie šios puokštės ydų dar reikia pridurti, kad, kaip sužinojome, Briulia eina pas Irką į namus, o šios mama lankosi pas Briulią. Tai išsiaiškinome ne vieną valandą budėdamos prie Valiutės parterio lango; dėl to nepakenčiu Irkos! Nors mokykloje ir tenka būti su ja vienoje klasėje. Taigi su Nora sugniauzusios kumščius laukiame progos. Mergaitės, sėdinčios šalia Irkos, man nerūpi ar tik truputį patinka. Užtat galiniame suole sėdinti mergaitė, vardu Luna, man rūpi daugiau, nes nuolat bombarduoja mano nugarą. Ji save laiko labai gabia ir nežemiška būtybe. Vakaronėse ir apskritai visur

2 Olga Skorska.

kažką vaizduoja, visuomet stengiasi išsiskirti savo grožiu (kuriuo nepasižymi), neeiliniais gebėjimais (kuriuos išsigalvoja) ir savo svarba (kurios niekada neturėjo). Dėl to Luna patinka, ar bent jau stengiasi patikti, berniukams. Būdama mažo ūgio, nešioja batus aukštomis pakulnėmis, pasiryškina antakius ir pudruojasi. Iš pradžių ji pudros „pasiskolino“ iš Irkos Lozinskos tarsi dėl pramogos. Dabar jau gražinasi ne dėl pramogos, o visiškai rimtai. Irka Lozinska yra turbūt gražiausia mūsų klasėje, o gal net visoje mokykloje, akių nerėžia net jos tamsi, beveik oranžinė veido spalva (garantuotai nuo pudros), pakeltas tonas ir griežti žodžiai, tariami koralinėmis lūpomis, kurioms atsivėrus, regisi balti kaip perlai dantys. Didžiausia Irkos nelaimė yra ta, kad ji serga džiova... Taip, kartais jai bėga kraujas iš burnos ir nosies. Man gaila Irkos, ji turi sužadėtinį, jis ją myli, bet nežino apie tą baisią ligą. Irka sėdi paskutiniame suole. Šalia jos niūkso dvi statulos: Halina (labai pikta) keista šukuosena ir Slava, kuri sėdi nustebusiu veidu, niekuomet neatsakinėja ir uoliai nuo to slapstosi po Halinos suolu. Toliau sėdi jau trečia iš eilės Irka, liesa kaip šakalys ir labai negraži. Šalia jos – Elzė, sena mano kaimynė. Vaidina avelę, bet aš ją jau perpratau. Elzė visai neblogai mokosi, bet jai rašo per gerus pažymius. Lotynų kalbos užduotis greičiausiai nusirašinėja nuo trečiosios Irkos... Bet kam tai rūpi.

Toliau sėdi klasės seniūnė, Krisia. Ji nieko nemoka, šneka, tarsi turėtų karštą bulvę burnoje, tačiau yra išvaizdi ir visuomet prapuolusi dėl savo Zbišekų, Slavekų, Lešekų, Zdisekų ir taip toliau. Krisia draugauja su Luna. Priešais klasės seniūnė sėdi pirmoji Eda (jū esama trijų). Tai „dama su charakteriu“, yra susižiedavusi, puikios figūros. Antroji Eda anksčiau draugavo su Belka, taip pat yra išžiūrėjusi poniją Skorską, bet istorijos nemoka, o tai man atrodo įtartina. Trečioji Eda dar prieš keletą mėnesių buvo mūsų priešė. Įsivaizduok, mielas

Dienorašti, kažkokia iš užkampio priklydusi atėjūnė užsimanė pasižymėti, žiūrėdama į mus kaip į kvairoles, o save laikydama „visapusiškai apdovanota“, iš tikrųjų. Priešais Edą sėdi Liuska ir Dziunia. Dziunia nervingai linguoja. Pykausi su ja praeitais metais, bet per Briulios vardadienį susitaikėme. Dziunia – didžiausia klasės nuoboda. Liuska yra paika, kvaila ir lėto mąstymo. Jai galima įkalbėti, ką tik nori. Vis dėlto ji šauni mergaitė, visuomet vakaronėse su manimi šoka andrusovišką šokį³. Sykį per matematiką Liuska sušuko: „Panele mokytoja, jau taip seniai manęs neklausinėjote, o aš taip mėgstu matematiką!“ Į tai Nora atrėžė: „Žinai, Liuska, nevaidink kvairolės.“ „Oi, visai ne“, – ištarė Liuska, bet susigriebusi tik sumiksėjo ir išplėtė akis. Priekyje pirmosios Edos, Liuskos ir Dziunios esama keisto suolo, kuriame sėdi „retenybės“, o tai reiškia Janka. Ji geriausiai klasėje vaidina kvailėlę ir pamokose verčiasi tik dėl pasakinėjimų. Kai Janką pašaukia prie lentos, ji turi visus atsakymus susirašiusi ant savo nagų, o jeigu mokytojai kyla įtarimas, Janka, prieš tai nulaižiusi rašalą, vaizduoja šventąją. Ji moka raudoti, rėkti, spiegti, o užsimaniusi – netgi nualpti, visai kaip pirmoji Eda, kuriai pasidaro silpna, vos tik Pacula paprašo padeklamuoti eilėraščių. Janka apskritai yra linkusi į chuliganizmą. Greta jos sėdi Visia, nykštukė, kuri, nors ir yra penkiolikos metų, ūgiu nesiekia nė vieno metro. Trečioji iš eilės yra Freika arba Salka. Jai užaina nerviniai priepuoliai, kartais iš susijaudinimo negali išspausti nė žodžio, vaikšto keistai spyruokliuodama ir negali nusėdėti savo suole. Reikėtų dar paminėti Ninką, neįprastą merginą, kuri atrodo kaip nekalta avelė, o gauna laiškus iki pareikalavimo nuo įvairių „žmonių“, eina

3 Tikriausiai turimas omenyje Andžejaus Vlasto sukurtas „Andrusoviškas tango“ (vert. past.).

į pasimatymus vakarais tamsiose gatvelėse, lankosi pas vienišus ponus, ir tuo didžiuojasi. Apskritai ji yra miela. Tokių panelių mūsų klasėje yra ir daugiau, bet, kaip jau minėjau, arba man jos nerūpi, arba, gink Dieve, nenoriu, kad jos prie manęs prikibtų, nes esu padori mergina. Jau keletą mėnesių rengiamės vakaronei. Dėl to buvo daug ginčų ir nesutarimų, bet pramoga bus jau šeštadienį.

1939 m. vasario 2 d.

Mielas Dienorašti! Kadangi iš gimnastikos visuomet turėjau tik „patenkinamai“, namuose treniruojuosi papildomai. Šiandien atlikau pirmąjį kūlvirstį, to nesugeba padaryti nė viena mano klasės draugė. Triumfuodama vaikštau nubroz-dintu keliu.

1939 m. vasario 5 d.

Mielas Dienorašti, vakaronė pagaliau praėjo! Kaip aš džiaugiuosi. Renginys nusisekė, visiems, ypač Briuliai, labai patiko. Tačiau po vakaronės mane apėmė liūdesys. Nežinia, kelintą sykį aplankė mintis: „Gaila, kad mamytės čia nėra.“ Viskas prasidėjo nuo to, kad ponია Oberhardova prilipo prie Briulios kaip šlapias lapas ir tepė medum, kiek galėjo, o tai, žinoma, artimoje ateityje išeis į naudą Irkai ir jos seseriai. O, Dienorašti, kad tu žinotum, kaip skaudu yra ko nors labai trokšti, siekti to visomis išgalėmis ir galiausiai likti be nieko. Ko aš norėjau? Nežinau. Mane labai gyrė Pacula, nors man tai neteikia džiaugsmo (kalbėjosi ji su manimi ir Nora). Briulia buvo itin miela, ir vis dėlto drįstu pasakyti, kad nesu patenkinta. Luna pasirodė du kartus, aš taip pat. Šiandien mačiau Briulią su Oberhardova, tikriausiai ėjo iš viešnagės

pas ją. Mandagiai linkteliu praeidama ir tariau Norai: „Ir ką tu pasakysi? Ji ir vėl buvo svečiuose ten, tiesa?“ Ūmai regiu, kaip Noros veidas persikreipia, žiūriu, o ten, už mūsų, išnyra Briulia. Valė labai prastai atrodo, nežinau, kas jai yra, norėčiau jai pagelbėti, galbūt patarti, tačiau mus skirianti praraja yra tokia gili, tokia gili... Galbūt net didesnė nei ta, kuri skiria mane nuo motulės. Ji galėtų man padėti, pamokyti, bet sunku, o! Daug sunkiau užpildyti šią spragą.

27

1939 m. vasario 8 d.

Mielas Dienorašti! Jau keletą dienų nepasakojau Tau savo išgyvenimų, nes nenutiko nieko ypatingo. Gyvenimas teka įprasta vaga, neskaitant kelių smulkmenų. Briulia buvo loptynistų suvažiavime, ją pavadavo Skorskis. Ponas Dziedžicas labai gyrė Irką (nepelnytai), Belka gavo kuolą, man pasisėkė, tačiau nerimauju dėl rytdienos, nes tai bus lemiama diena. Tai viskas, ką turiu Tau pasakyti.

1939 m. vasario 11 d.

Šiandien lyja... Diena tokia niūri ir pilka. Vis dėlto manęs tai neveikia, nežinau kodėl. Gal kad svajoju išvykti į Kanadą⁴, nors ten, matyt, irgi ne rojus, o galbūt dėl to, kad lipdau graikišką vazą. Šiaip ar taip, man nėra liūdna, kaip įprastai būna darganotomis, lietingomis dienomis, kai stoviu prie lango ir skaičiuoju ant stiklo vandens ašaras. Jos rieda viena po kitos, pirmiau mažesnė, tada antroji – stambesnė, ir penkta, ir šešta... O ant mano skruostų – taip pat dvi. Plūsta, tarsi norėdamos

⁴ Kanada anuomet Lenkijos žydų laikyta gerovės ir klestėjimo simboliu (vert. past.).

užlieti šlapią, prilytą gatvę, išpurvinti ją, sugadinti dieną. Vis dėlto ši diena gaubiamas paslapties, lyg... šiukšlių krepšys. Visi mano, kad tai – smulkmena, nieko verta, bet yra priešingai. Nežinau. Tegul žmonės šaiposi iš manęs, o Tu tikrai suprasi, mielas drauge. Kartais man atrodo, kad negyvi daiktai kalbasi tarpusavyje (ir jie nėra negyvi, turi dvasią, kaip ir žmonės). Sykais girdžiu, kaip vandentiekis prapliumpa juokais, iš tikrųjų. Skirtingai žmonės vadina tą garsą, bet jiems niekada neateina į galvą, kad tai juokas. Arba šiukšlių krepšys:

Ak, naktis! Sutemo pagaliau!
 Kaip blogai! Kaip ankšta!
 Ar nebūtų man geriau,
 kur šviesu ir šilta?“ –
 skundės puslapis
 iš kino kronikos.
 „Tik vakar pirkto,
 išmetė jau šiandien.
 Tu bent pagyvenai,
 pasaulio pamatei.
 Tūnojai krautuvėj ramiai,
 o aš lakiot turėjau
 gatvėmis prekeiviams šaukiant.
 O! Būt dienraščiu
 blogiau negu savaitraščiu.“
 „Likimą savo priėmiau –
 keliaut į šiukšles“, –
 vynioti skirtas popierius kalbėjo.
 „O aš vaikų žurnaliukas,
 gražus esu,
 spalvoti mano piešiniai,
 ne mano lemčiai

šiukšlių krepšyje tūnoti,
geresnis daug esu
už dienraštį,
žurnalą kino
ir tą... sukimo popierių,
todėl visus įspėju –
nemalonūs esat man, –
ir įsakau
bematant pasitraukti!“
O triukšmas kilo, sumaištis!
„Ką pasakei, akiplėša? Štiš! Štiš!“ –
Ir popieriai drauge
pabiro ant aslos.
Ryte stebėjosi visi
ir piktinos truputį,
kad žmonės ne krepšin,
o žemėn šiukšles mėto.

29

Renia. Bučkis, dabar turiu eiti kalti pamokų.

1939 m. vasario 13 d.

Turbūt nėra nesėkmingesnės dienos nei pirmadienis, trylikta. Jau pati savaitės diena dažniausiai yra sunki, o jei dar prie to prisideda velnio tuzinas... Nelaimė! Šiandien man visą dieną nesisekė. Apie smulkmenas jau nė nekalbu, esu mokykloje. Į lotynų kalbos pamoką ateina Briulia, maniau, kad rašysime kontrolinį darbą. Tačiau ne. Tuo geriau, pagalvoju, galima atsipūsti. O mokytoja liepia mums sukurti rašinį ant sąsiuvinio lapelių. Kadangi buvo pirmadienis, trylikta, tai ir rašinys išėjo labai prastas. Kodėl? Hm... Iš tikrųjų, kodėl?

To galima paklausti žmogaus, kuris netiki prietarais. Tai-
gi, pirma, praleidau pamokas ir nebuvo išmokusi reikiamų
frazių; antra, visą laiką kikenau; trečia, rašinį reikėjo parašyti
ant sąsiuvinio lapelių, todėl neėmiau to į galvą ir nesitikė-
jau, kad Briulia juos paskui surinks. Per geografijos pamoką
užvirė įnirtinga kova dėl suolų, aš joje nedalyvavau, tačiau
likau kalta ir man buvo liepta persėsti atskirai. Bet ne vel-
tui sakoma, kad nesu pastumdėlė. Patyliukais su Nora persi-
kraustome į paskutinę eilę, lyg niekur nieko. Grucė susiranda
mane akimis ir liepia persėsti kitur. Aš nenoriu, ir sakau jai,
kad esu rami. Ji šneka savo, o aš – savo. „Persėsk!“ – „Aš esu
visiškai rami“, ir vėl iš naujo. Galiausiai, matydama, kad toks
argumentas nepadeda, griebiuosi šiaudo. Grucė sako: „Štai
ten yra laisva vieta, prašau, persėsk.“ Aš į tai: „Oi, bet kur, tik
ne ten, aš greitai persišaldau, o prie krosnies galiu perkaisti ir
gauti plaučių uždegimą.“ Grucė skuba užbaigti kalbą: „Pui-
ku, tada kraustykis tenai.“ – „Ak, prie durų! Kaip aš galiu
prie skersvėjo sėdėti.“ Žinoma, visą tą laiką klasė sprogo iš
juoko. Matydama, kad nebėra kitos išeities, ketvirtą kartą
paprasyta persikėliau į kitą vietą. Nora visą laiką lindėjo po
stalu, o aš beldžiau į medį, paskui pasiskundžiau Grucei, kad
nejmatau žemėlapiro, ir toliau nudaviau, jog kažkas beldžia
į duris. Pakliuvau į dar bent tūkstantį nuotykių, bet džiau-
giuosi, kad nesėkmingoji diena praėjo.

1939 m. vasario 14 d.

Šiandien mokykloje vyko tėvų susirinkimas. Negerai išėjo dėl
vakar dienos. Briulia pasakė, kad rašinį parašiau labai blogai,
dėl to dabar graužiui.